

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

١٠٧٢٩٩

۸۷/۱/۱۰۷۱۳۲
۸۷/۱۲/۱۷

دانشگاه علامه طباطبائی
دانشکده ی ادبیات فارسی و زبان های خارجی

موضوع:

سبک شناسی اشعار

شفیعی کدکنی

استاد راهنما:

دکتر علی اکبر عطرفی

استاد مشاور:

دکتر نعمت الله ایران زاده

نگارش:

سیده مهتاب موسوی

پایان نامه جهت دریافت درجه ی کارشناسی ارشد

زمستان ۱۳۸۷

۱۰۷۲۶۹

کتابخانه مرکزی دانشگاه علامه طباطبائی
تاسیس ۱۳۵۲

۱۳۸۷ / ۱۲ / ۱۲

۱۰۱۴۰۵

تقدیم به:

«دستان زحمتکش پدرم و قلب مهربان برادرم که صبر را به من آموختند».

همچنین تقدیم به:

«مادر بزرگ مهربانم»

تقدیر نامه:

با تشکر و سپاس از استادان عزیز و بزرگوار آقایان:
دکتر علی اکبر عطرفی
دکتر نعمت الله ایران زاده
که من را در تهیه این رساله راهنمایی فرمودند.

فرم گرد آوري اطلاعات پايان نامه ها
کتابخانه مرکزی دانشگاه علامه طباطبائي

عنوان: سبک شناسي اشعار دکتر شفيعي کد کني	
نویسنده / محقق: سيده مهتاب موسوي	
مترجم :	
استاد راهنما: دکتر علي اکبر عطرفي استاد مشاور/استاد داور: دکتر نعمت الله ايران زاده ، دکتر شيخ موني	
کتابنامه : واژه نامه :	
نوع پايان نامه : بنیادي ☒ توسعه اي ☐ کاربردي ☐	
مقطع تحصيلي: کارشناسي ارشد سال تحصيلي: ۸۸-۸۷	
محل تحصيل: تهران وزبانهاي خارجي	
تعداد صفحات: ۱۷۲ گروه آموزشي: زبان وادبيات فارسي	
کلید واژه ها به زبان فارسي : سبک ، سبک شناسي ، بدیع لفظي ، بدیع معنوي ، بيان	
کلید واژه ها به زبان انگليسي : Figurative rhetoric، Wording، Literal rhetoric، Stylistics، Style	

چکیده:

الف- موضوع و طرح مسئله (اهمیت موضوع و هدف):

رساله، به جنبه ای از شعر معاصر فارسی می پردازد. با بررسی عناصر سبک شناختی می توان تا حدودی به ساختار شعری دکتر شفیعی کدکنی دست یافت. همچنین می توان جایگاه اشعار دکتر شفیعی را در تاریخ شعر معاصر ایران مشخص کرد.

ب- مبانی نظری شامل مرور مختصری از منابع، چارچوب نظری، پرسشها و فرضیه

ها:

دو مجموعه شعری دکتر کدکنی یعنی «هزاره دوم» و «آئینه ای برای صداها» بر اساس این

سوالها بررسی شده است:

۱- میزان بهره گیری از عناصر زیباشناسی در اشعار چقدر است؟

۲- ویژگی های زبانی اشعار دکتر کدکنی کدامند؟

۳- مختصات فکری شاعر چیست؟

۴- سبک فردی شاعر بیشتر در کدام اشعار او آشکار است؟

پ- روش تحقیق شامل تعریف مفاهیم، روش تحقیق، جامعه مورد تحقیق، نمونه

گیری و روشهای نمونه گیری، ابزار نمونه گیری، نحوه اجرای آن، شیوه گردآوری و

تجزیه و تحلیل داده ها:

ابتدا مفاهیم سبک شناسی و تاریخچه آن از روی کتابهای مختلف نقل شده و در نهایت مبنای کار، کتاب های دکتر شمیسا، قرار گرفته است. شیوه گردآوری مطالب، مطالعه ی کتابخانه ای و بررسی نوشته های محققان، درباره شعر دکتر شفیعی و تحلیل شخصی پژوهشگراست.

ت- یافته های تحقیق:

در شعرهای اولیه شاعر (مجموعه «هزاره دوم»)، بسامد لغات غیر فارسی از جمله عربی، نسبت به شعرهای دیگرش بیشتر است. شاعر از عناصر زیبایی آفرین در این مجموعه نسبت به «آینه ای برای صداها» کمتر استفاده کرده است. همچنین گرایش شاعر بیشتر به سمت اندیشه اجتماعی و طبیعت است.

کلید واژه ها:

سبک، سبک شناسی، بدیع لفظی، بدیع معنوی، بیان

صحت اطلاعات مندرج در این فرم بر اساس محتوای پایان نامه و ضوابط مندرج در فرم را گواهی می نمایم

نام استاد راهنما

سمت علمی

نام دانشکده

رئیس کتابخانه

فهرست مطالب

۱	۱- مقدمه
	۲- فصل اول
۳	- زندگی نامه
۶	- استادان
۸	- آثار
۱۸	- فهرست اجمالی آثار نوشته شده در مورد ایشان
	۳- فصل دوم
۲۵	- کلیات سبک شناسی
۲۶	- نظریه چند سبک شناس
۲۸	- مفاهیم سبک
۳۰	- مکتب های سبک شناسی
	۴- فصل سوم
۳۶	- تصویر در اشعار کدکنی
۳۶	- هزاره دوم آهوی کوهی
۳۸	- استعاره مصرحه
۳۸	- استعاره مکنیه
۴۱	- آنیمیزم

۴۲	- مجاز
۴۳	- کنایه
۴۴	- سمبل
۴۴	- تشبیه بلیغ
۴۶	- تشبیه حسی به حسی
۴۷	- تشبیه عقلی به حسی
۴۸	- تشبیه عقلی به عقلی
۴۸	- تشبیه مرکب
۴۹	- تشبیه جمع
	- آئینه ای برای صداها
۴۹	- استعاره مصرحه
۵۲	- استعاره مکنیه
۵۴	- تشبیه بلیغ
۵۷	- تشبیه حسی به حسی
۵۸	- مجاز
۶۰	- کنایه
۶۰	- نماد(سمبل)
۶۲	- تشبیه عقلی به حسی
۶۳	- تشبیه عقلی به عقلی

- ۶۳ - تشبیه مرکب
- ۶۳ - تشبیه مفرد به مرکب
- ۶۳ - تشبیه موکد
- ۶۴ - تشبیه مشروط
- ۶۴ - تشبیه جمع
- ۶۴ - تشبیه مضمَر
- ۶۵ - تضمین
- ۶۵ - هم حروفی
- بدیع معنوی (آئینه ای برای صداها)، (هزاره دوم آهوی کوهی)
- ۶۸ - تضاد
- ۶۹ - مراعات النظیر
- ۷۲ - تلمیح
- ۷۲ - ایهام
- ۷۲ - غلو
- ۵- فصل چهارم
- ۷۹ - سطح فکری
- ۶- فصل پنجم
- سطح زبانی

- ۱۰۶ - وزن وقافیه
- ۱۰۶ - عناصر زبانی (آینه ای برای صداها)
(هزاره دوم آهوی کوهی)
- ۱۱۳ - هنجار گریزی گویشی
- ۱۱۴ - لغات عربی
- ۱۲۹ - لغات فرانسوی-یونانی
- بدیع لفظی
- ۱۳۱ - سجع
- ۱۳۱ - سجع متوازی
- ۱۳۵ - سجع مطرف
- ۱۳۶ - سجع متوازن
- ۱۳۷ - جناس تام
- ۱۳۷ - جناس اشتقاق
- ۱۳۷ - جناس وسط
- ۱۳۸ - جناس مطرف
- ۱۳۸ - جناس مذیل
- ۱۳۸ - جناس ناقص
- ۱۳۹ - تکرار

۱۴۲	- تتابع اضافات
۱۴۳	- جابجایی صفت وموصوف
۱۴۵	- هنجار گریزی آوایی
۱۴۶	- هنجار گریزی نحوی
۱۴۷	- هنجار گریزی واژگانی
	۷- فصل ششم
	- آمار
۱۵۲	- بررسی کلی مجموعه اشعار
۱۵۶	- جدول شماره (۱) بسامد صنایع ادبی
۱۵۷	- جدول شماره (۲) مختصات زبانی
۱۵۸	- جدول شماره (۳) بسامد اندیشه ها
۱۵۹	- نمودار (۱) بسامد صنایع بیان
۱۶۰	- نمودار (۱) بسامد صنایع بدیع لفظی
۱۶۱	- نمودار (۳) بسامد صنایع بدیع معنوی
۱۶۲	- نمودار (۴) لغات غیر فارسی
۱۶۳	- نمودار (۵) بسامد اندیشه ها
۱۶۴	- فهرست جدول ها
۱۶۵	- فهرست نمودارها
۱۶۶	- فهرست منابع
۱۷۰	- چکیده انگلیسی

مقدمه

این رساله، به جنبه ای از شعر یکی معاصران از دیدگاه سبک شناسی پرداخته است. پس از تحقیق و تفحص، پژوهشگر، محمدرضا شفیعی کدکنی را به عنوان یکی از بزرگترین شاعران معاصر، انتخاب کرده و به بررسی آثار او از دیدگاه سبک شناسی، پرداخته است تا خصیصه های شعری او را در بین معاصران مشخص کند.

پرسشهایی که در ابتدا مطرح شد چنین بودند:

۱- موارد زیبا شناختی در مجموعه ی شعر «هزاره دوم آهوی کوهی» و «آئینه ای برای صداها» چه بسامدی یافته اند؟

۲- شاعر غیر از لغات فارسی، از چه لغات دیگری بهره برده و به طور کلی مختصات زبانی شعری ایشان چیست؟

۳- شعرها، بیشتر در برگیرنده چه اندیشه هایی است؟

۴- جایگاه طبیعت در اشعار او چیست؟

۵- هنجارگریزی در اشعارش چقدر است؟

پس از بررسی اشعار دو مجموعه شعر، این نتایج به دست آمد:

۱- شاعر، تصاویر شعری مختلفی را برای بیان اندیشه هایش، به کار برده که استعاره و تشبیه، بیشترین سهم را در این زمینه دارند. شاعر، گاهی با کمترین کلمات و در نهایت ایجاز، زیباترین تصاویر را می سازد.

۲- در مجموعه ی «هزاره دوم آهوی کوهی» که شعرهای اولیه شاعر، گردآوری شده اند، بسامد و لغات غیر فارسی از جمله عربی، نسبت به شعرهای دیگرش بیشتر است. همچنین در مجموعه «آئینه ای برای صداها» از لغات فرانسوی و یونانی نیز به میزان کمی بهره برده است.

۳- بیشترین اندیشه های شاعر صبغه اجتماعی دارد.

۴- شاعر، در بیان اندیشه های خود، از طبیعت بسیار بهره برده است. گاه اجزای طبیعت در اشعار او، هر کدام نمادی برای بیان یک موضوع اجتماعی است.

۵- هنجارگریزی واژگانی و زبانی نیز در اشعارشاعر دیده می شود.

برای تهیه ی این رساله، ابتدا مطالعه ای بر روی دو مجموعه ی شعر ایشان انجام شد. همچنین مطالعه ای در زمینه کتابهای سبک شناسی بهار، شمیسا، فنون بلاغت علامه همایی، کتابهای زیباشناسی دکتر کزازی و سایر کتابها انجام شد و در نهایت، کتابهای دکتر شمیسا، مبنای کار قرار گرفت و با اعمال روشهای سبک شناختی، اشعار بررسی شد.

بررسی و انتخاب اشعار به طور مقایسه ای، و به صورت نمونه ای انجام گرفت.

این رساله در ۶ فصل نوشته شده است:

۱- زندگینامه ی شفیع کدکنی با مروری بر زندگی، تحصیلات و آثار او.

۲- مفاهیم سبک شناسی و مقایسه و ارتباط آن با دیگر دانش ها و نظام های ادبی.

۳- سطح ادبی و بررسی زیباشناسی دو مجموعه شعر «هزاره دوم»، «آینه ای برای صداها».

۴- بررسی سطح فکری دو مجموعه شعر.

۵- بررسی سطح زبانی اشعار

۶- آمار و نتیجه گیری همراه با نمودار و جدول.

فصل اول

زندگی نامه

محمد رضا شفیعی کدکنی مشهور به (م. سرشک) در تاریخ نوزدهم مهر ۱۳۱۸ در روستای کدکن از آبادیهای تربت حیدریه (خراسان) متولد شد.

مادر ایشان فاطمه، دختر شیخ عبدالرزاق توسلی و پدرش میرزا محمد، فرزند میرزا عبدالمجید بود. تحصیلات ابتدایی و متوسطه را در مشهد گذراند.

وی از دانشکده ادبیات مشهد، در رشته ادبیات فارسی لیسانس گرفت و در کنار آن علوم اسلامی و فلسفه قدیم را نیز از استادان مدارس قدیمی فرا گرفت. در دانشگاه ادبیات مشهد از محضر اساتیدی چون مرحوم دکتر احمد علی رجایی بخارایی، دکتر غلامحسین یوسفی و دکتر فیاض سود برد تا اینکه به تهران آمد و در دانشگاه تهران به تحصیلات عالی ادامه داد و دکترای ادبیات فارسی را از این دانشگاه اخذ نمود.

دکتر شفیعی در دانشگاه تهران از محضر اساتیدی چون مرحوم بدیع الزمان فروزانفر مرحوم پرویز خانلری و مرحوم دکتر محمد معین بهره مند شد.

خانواده پدری م. سرشک روحانی - کشاورز بودند. میرزا محمد (پدر م. سرشک) بر روی همان مختصر زمینی که در کدکن داشت کار می کرد.

م. سرشک نیمی از سال (تابستان یا پاییز) را در کدکن به سر می برد و نیمی دیگر (زمستان و بهار) را در مشهد. در کدکن اغلب در جوار پدر بزرگ بود و پس از درگذشت او بیشتر اوقات با پدر بزرگ و مادر بزرگ مادری خود بود. همبازی ایشان محمد عبدالهیان - که گویا چند سالی نیز از ایشان کوچکتر بود - بوده است.

م. سرشک در توصیف آن روزهای بی غبار می گوید:

"بازیگوش ترین بچه محله من بودم چه در کد کن چه در مشهد. اولین بچه ای که صبح زود وارد کوچه میشد علی التحقیق من بودم و آخرین کسی که کوچه را ترک میکرد نیز من بودم علتش شاید این بود که نه خواهری داشتم و نه برادری (یادداشت ها).

"میرزا محمد شفیعی پس از مرگ فاطمه توسلی -مادر م. سرشک - چون اهل ازدواج مجدد نبود برای اینکه زندگی خانوادگی آنها از هم نپاشد "بی بی جان" را که زنی وارسته بود به عنوان سرپرست به خانه آورد.

میرزا محمد گاه و بی گاه فرزند را مجبور به حفظ کردن اشعار سیوطی و منظومه ملاهادی سبزواری می کرد چرا که او به خوبی می دانست این فرزند برای شاعر شدن و اشراف بر فرهنگ و ادبیات کهن می بایست در روزگار جوانی بیست هزار بیت از اشعار متقدمان یاد بگیرد و ده هزار کلمه از آثار متاخران پیش چشم کند.^{۱۱}

م. سرشک از همان دوران از حافظه بسیار خوبی برخوردار بود. یک قطعه شعر ده بیتی را با دو بار خواندن از بر می شد. بخش اعظم منظومه ی ملاهادی سبزواری خاصه بخش منطق و الهیات بالمعنی الاعم را در همان سنین به خاطر سپرده بود.

میرزا محمد از هر فرصتی استفاده می کرد تا چیزی را وارد خزینه ذهن فرزند نماید...

در کنار این محفوظات که ذخایر ذهن او را تشکیل می دهد جامع المقدمات را نیز در خانه نزد پدر فرا می گیرد.

"شفیعی از دوران نوجوانی شعر می سرود و دیوان شاعران را نیز مطالعه می کرد. ابتدا دیوان شخصی گمنام به نام وفایی شوشتری را مطالعه کرد و بعد از آن به اشعار فرخی یزدی دست یافت. سپس دیوان قآنی شیرازی را ورق زد و از حافظ نیز بهره ها جست در آغاز شاعری به سعدی و حافظ توجه نشان داد اما بعدها به شیوه اصفهانی (هندی) گرایید سپس اشعار صائب و کلیم را مرور کرد. در همین سالها بود که همراه با نعمت میرزازاده (م. آزر) در روزنامه خراسان فعالیت کرد.

انجمنهای ادبی خراسان بویژه انجمن ادبی "پیکار" - که دکتر شریعتی آن را پایه گذاشت - پذیرای حضور گرم م. سرشک در آن روزها بودند تا دیدگان او را به دنیای جدید شعر و ادب باز کنند" در جستجوی نیشابور صص ۵۷-۵۶."۲

استادان

شفیعی کدکنی پس از ورود به حوزه علمیه در نزد حاج میرزای قمی و مرحوم فلسفی اصفهانی غررافراید حاج ملا هادی سبزواری را فرا می گیرد. استادان دیگر ایشان عبارتند از:

۱. حاج میرزا حسین سبزواری - که بیشتر فقیه بود تا فیلسوف -
۲. حاج شیخ محمد کاظم دامغانی (پدر استاد احمد مهدوی دامغانی)
۳. حاج شیخ هاشم قزوینی
۴. میرزا احمد مدرس یزدی ملقب به "نهنگ"

علاوه بر استادان و اندیشمندانی که م. سرشک با آنها مباحثه و گفتگو داشته است شاعرانی نیز بوده اند که با آنها مراوده و مکاتبه داشته است. فروغ فرخزاد مهدی اخوان ثالث (م. امید) از جمله این شاعران هستند. م. امید شاعر هم ولایتی او بود که بخشی از سروده هایش را نیز داوری می کرد.

عبدالحسین زرین کوب در نامه ای به شفیعی می نویسد: "...شعر، شعر جوهردار، شعر بی نقاب همین است" و قریحه او را ستایش می کند. (سفر نامه باران)

او همچنین با شعرا و نویسندگانی مثل امیر هوشنگ ابتهاج، غلامحسین ساعدی، اسماعیل خویی، بهرام صادقی، محمود کیانوش و... دیدار و گفتگو داشته است و آثار آنان را مطالعه نموده است. از اینجا می توان دریافت که آمیزش با هنرمندان و مطالعه آثارشان تا چه مقدار، در نگرش و جهت دادن به جریان تفکر شاعر موثر بوده است.

سفرها

استاد از سال ۱۳۴۸.ش تدریس در دانشکده ادبیات تهران را آغاز نمود و چند سال بعد (۱۳۵۲)، طی فرصت مطالعاتی به دانشگاه آکسفورد انگلیس رفت و پس از آن به آمریکا سفر نمود و در دانشگاه پرینستون به تدریس خاقانی پرداخت. در آکسفورد نیز، شاهنامه را تدریس می کرد، همچنین در سال ۱۳۷۷ به ژاپن (دانشگاه توکیو) سفر کرد و پس از آن نیز یک سال، به عنوان استاد مدعو، در دانشگاه هاروارد (آمریکا) به تدریس پرداخت. ۲"

ابعاد شخصیت

او شاعر، نویسنده، منتقد، مترجم و استاد دانشگاه است. در هر کدام از این زمینه ها، دارای ویژگی های خاص خود است. شهرت اصلی او، استاد و محقق ادب کلاسیک فارسی است اما او در کلاسهای درس دانشکده، از شعر معاصر نیز سخن می گوید.

آثار

الف- سروده ها:

۱. زمزمه ها، مجموعه غزل، مشهد انتشارات امیر کبیر، ۱۳۴۴
۲. شبخوانی، شعرهای ۴۳-۱۳۳۹، مشهد انتشارات توس، ۱۳۴۴، چ دوم، ۱۳۵۶.
۳. از زبان برگ، شعرهای ۴۷-۱۳۴۴، تهران، انتشارات توس، ۱۳۴۷، چاپ سوم، ۱۳۵۶
۴. در کوچه باغهای نیشابور، شعرهای ۵۰-۱۳۴۷، تهران، انتشارات رز، ۱۳۵۶
۵. از بودن و سرودن، تهران، انتشارات توس، ۵۷، چاپ دوم، ۱۳۵۷
۶. بوی جوی مولیان، تهران، انتشارات توس، ۵۷، چاپ دوم، ۱۳۵۷
۷. مثل درخت در شب باران، تهران، انتشارات توس، ۱۳۶۵
۸. هزاره دوم آهوی کوهی، انتشارات کارنامه، چاپ اول، ۱۳۷۶

ب- تالیفات:

۱. حزن لاهیجی، زندگی و زیباترین غزل های او همراه نمونه های نقد شعر او در آثار

قدما، مشهد انتشارات توس، ۱۳۴۲